

ORNATY W KOLEKCJI GOSTYŃSKIEGO KOŚCIOŁA FARNEGO

Szaty liturgiczne były i są widzialną oprawą wszelkich celebracji liturgicznych. Wykonane z dużą precyzją, z ręcznymi haftami zazwyczaj są zamknięte w szafach zakrystii lub przechowywane na strychach nie zawsze we właściwych warunkach i skazane na zapomnienie. Dotyczy to zwłaszcza tych szat, które pochodzą z ubiegłych wieków. Skąd się wzięły szaty liturgiczne?

Na podstawie ikonografii znajdującej się w katakumbach wiadomo, że w pierwszych wiekach chrześcijaństwa sprawujący liturgię nie używali innych szat niż reszta zgromadzenia. W późniejszych wiekach stroje duchownych zaczęły odróżniać się od strojów świeckich.

Najważniejszą szatą liturgiczną, jaką prezbiter zakłada sprawując czynności liturgiczne jest ornat (z j. łac. *ornare* – ozdobić). Wywodzi się od lekkiego stroju w formie okręgu z otworem na głowę, który starożytni Grecy i Rzymianie używali w czasie podróży i opadów deszczu. Nazywano go *phaenula*. Z tego typu stroju powstawały późniejsze rodzaje ornatów.

Pierwotnie ornat miał kształt dzwonu z wycięciem na głowę u góry. Był całkowicie zamknięty, sięgający kostek i bardzo ciężki, ograniczający swobodę ruchów. Zaczęto więc wycinać materiał po bokach i w ten sposób powstał skrzypcowy kształt ornatów, który był łatwiejszy w dekoracji i utrzymaniu. Używany był powszechnie do XX wieku.

W kościele farnym znajduje się bogata kolekcja szat liturgicznych. Stanowiły one część uposażenia ołtarza, którymi opiekowały się bractwa i cechy rzemieślnicze. To one i właściciele miasta Gostynia byli w przeważającej części fundatorami ornatów znajdujących się w farze. Większość zachowanych szat liturgicznych pochodzi z XVIII i XIX wieku. Są wykonane z kosztownych tkanin takich jak jedwab, adamaszek, atlas czy lama, które sprowadzano z Włoch, Francji i krajów będących pod panowaniem perskim i tureckim. Ornaty te są bogato zdobione haftem o ornamentyce roślinno-kwiatowej oraz figuralnej.



Fot. 1

Najstarszą szatą w farnej kolekcji jest ornat skrzypcowy, rzymski pochodzący z XVI wieku (fot. 1). Wykonany jest z bogatej jedwabnej tkaniny ze złotych nici, zwanej złotogłowiem, uważanej za tkaninę królewską. Najbardziej dekoracyjną częścią ornatu była preteksta (kolumna) zwłaszcza w tylnej części ornatu, gdyż prezbiter stał podczas sprawowania liturgii przodem do ołtarza. Wykonana jest ona w kształcie litery Y, w kolorze czerwonym z wzorem geometrycznie układających się wstęg, motywów roślinnych i stylizowanych palm. Po bokach preteksty znajduje się na

oliwkowym tle wzór w kształcie pofalowanych wstęg i motywów roślinnych, wykonany złotą nicią metalową.



Fot. 2

Na uwagę zasługuje także jedwabny ornat z 2 połowy XVIII wieku (fot. 2). Na srebrnym tle znajduje się gęsty wzór bukietów kwiatów słonecznika i róży oraz owoce jeżyn, wykonany w kolorach czerwieni, niebieskiego, złotego, zieleni i wrzosu. Gałązki kwiatowe mają duże powyginane liście w odcieniu złotym i zielonym. Zdobienia wykonane zostały metodą broszowania, jednej z najstarszych i najpopularniejszych technik zdobienia polegającej na wprowadzaniu dodatkowych nici innego koloru lub rodzaju w partii wzoru na wierzchu tkaniny i ucinanie ich, tak że nie łączą się pod spodem tkaniny z następnym dalej położonym motywem. Metoda ta stosowana była zazwyczaj w motywach roślinnych, gdzie wykorzystywano wiele kolorów. Jest to technika mechaniczna i tańsza w odróżnieniu od haftu, który wymaga dużych umiejętności artystycznych i wyobraźni. Ornamentyka na farnym ornatcie uzupełniona jest haftem płaskim i wypukłym wykonanym złotą nicią. Z tyłu szaty znajduje się preteksta w kształcie krzyża zrobiona ze złotych galonów. W centralnym jej punkcie wyhaftowany został złotą nicią napis IHS w otoczeniu promieni.



Fot. 3

Trzeci ornat, również skrzypcowy pochodzi z początku XVIII wieku (fot. 3). Wykonany jest z czerwonego aksamitu, tkaniny produkowanej w Polsce od XVII wieku. Pod wpływem kontaktów z kulturą Wschodu, kolor czerwony należał w ówczesnej Polsce do ulubionych. Najbardziej

reprezentacyjna część ornatu - preteksta występuje tu w kolorze srebrnym i wykonana jest w kształcie litery Y. Znajduje się na niej haft wykonany złotą nicią przedstawiający duże stylizowane kwiaty na wątlej łądydze z liśćmi. Kwiaty umieszczone są jedne nad drugimi. W dolnej części łądygi wpleciony został róg obfitości – charakterystyczny motyw dla baroku, symbolizujący niezmierzoną obfitość łask zsyłanych przez Boga na ludzi. Wzór w pretekście wykonany został zróżnicowanym haftem płaskim i półwypukłym uzupełnionym kolorową nicią bawełnianą. Boki tego ornatu, w kolorze wiśniowo-czerwonym, zdobi haft wypukły. Przedstawia on trzy duże kwiaty haftowane złotą nicią i uzupełnione kolorem. W górnej części znajduje się kielich tulipana na grubej łądydze z podłużnymi liśćmi i małymi czteropłatkowymi kwiatkami. Środkową część zdobi największy kwiat o dużym środku i niewielkich, gęsto ułożonych płatkach. Niewielka łądyga tego kwiatka ma podłużne i spiczasto zakończone liście i cienkie zawinięte odrosty. Trzeci kwiatek jest drobny, pięciopłatkowy umieszczony na grubej łądydze z podłużnymi liśćmi.

Opisane powyżej trzy ornaty nie dają pełnego obrazu wykorzystanych tkanin do stworzenia farnych szat liturgicznych, ich bogactwa ornamentyki i technik wykonania. Szerzej z tą problematyką można zapoznać się podczas festynów parafialnych, kiedy to zabytkowe szaty liturgiczne znajdujące się w zbiorach gostyńskiego kościoła pod wezwaniem św. Małgorzaty udostępniane są zwiedzającym.